

РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ НЕГИЗИДА БОШҚАРУВ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ**Хайдаров Равшан Хикматуллаевич**

Навоий вилоят ҳокимлиги

Ташкилий-кадрлар гуруҳи раҳбари

Аннотация. Ушбу мақолада бошқарув фаолиятида рақамли технологиялардан фойдаланиш ва бу орқали бошқарув фаолияти самарадорлигини янада ошириш, сўнги йилларда амалга оширилаётган ишлар, бу борада хориж тажрибаси атрофлича таҳлил қилинган. Бошқарувда рақамли технологияларни қўллаш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш имкониятлари назарий жиҳатидан ёритиб берилган.

Таянч сўзлар: бошқарув фаолияти, рақамли технология, ривожланган давлатлар, самарадорлик, давлат бошқаруви, иқтисодий самарадорлик.

Аннотация. В данной статье проводится подробный анализ использования цифровых технологий в управленческой деятельности, что способствует дальнейшему повышению эффективности управленческой деятельности, работа, проделанная за последние годы, зарубежный опыт в этой области. Теоретически освещены возможности использования цифровых технологий в управлении и оценка их эффективности.

Ключевые слова: управленческая деятельность, цифровые технологии, развитые страны, эффективность, государственное управление, экономическая эффективность.

Abstract. This article provides a detailed analysis of the use of digital technologies in management activities, which further improves the efficiency of management activities, the work done in recent years, foreign experience in this area. Theoretically, the possibilities of using digital technologies in management and evaluating their effectiveness are highlighted.

Key words: management activity, digital technologies, developed countries, efficiency, public administration, economic efficiency.

Кириш

Бугунги кунда мамлакатимиз иқтисодиётини жадаллаштиришнинг долзарб масалаларидан бири давлат органлари, идоралар, корхона ва ташкилотларга, бизнес фаолиятнинг барча соҳаларига «рақамли иқтисодиёт», замонавий ахборот технологиялари ва коммуникацияларини жорий қилиш ва улардан кенг фойдаланиш ҳисобланади.

Ҳозирги кунда жаҳон Ялпи ички маҳсулотига рақамли иқтисодиётнинг улуши 15,5 фоизни ташкил этади. АҚШ ЯИМда бу кўрсаткич 10,9 фоиз, Хитойда эса 10 фоизни, Ҳиндистонда 5,5 фоизни, мамлакатимизда эса 2 фоизни ташкил этади. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномасида “Рақамли технологиялар нафақат маҳсулот ва хизматлар сифатини оширади, ортиқча харажатларни камайтиради. Шу билан бирга, мени жуда қаттиқ ташвишга соладиган ва безовта қиладиган энг оғир иллат – коррупция балосини йўқотишда ҳам улар самарали воситадир. Буни барчамиз теран англаб олишимиз даркор. Давлат ва жамият бошқаруви, ижтимоий соҳада ҳам рақамли технологияларни кенг жорий этиб, натижадорликни ошириш, бир сўз билан айтганда, одамлар турмушини кескин яхшилаш мумкин”, -дея таъкидлаб ўтган эди [1].

Замонавий бошқарувда рақамли технологиялардан фойдаланиш бошқарув фаолияти самарадорлигини оширибгина қолмай, балки унинг шаффофлиги, сифатини ошириш ва иқтисодий жиҳатдан тежамкорлигига ҳам имконият яратиши мумкин.

Шу кунга қадар “рақамли трансформация” ёки “рақамлаштириш” тушунчаларининг аниқ таърифи шаклланмаган. Кенг маънода рақамли трансформация жамиятнинг барча соҳаларида рақамли технологиялардан фойдаланиш билан боғлиқ ўзгаришларни англатади. Ҳозирги кунда рақамли трансформация иқтисодийнинг турли тармоқ ва соҳаларида, давлат ёки хусусий сектор корхоналари фаолияти кўрсаткичларини тубдан яхшилаш ёки кўламини кенгайтириш имконини берувчи асосий тенденция сифатида ўрганилади. Рақамли трансформация стратегиялари кўпинча маҳсулотларни, жараёнларни ўзгартиришга, инновацион технологияларни қўллаш асосида фаолиятни ташкил этишга, истеъмолчилар эҳтиёжларини қондиришга қаратилган [2].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Рақамли технологиялар бугунги кунда жадал суръатлар билан ривожланмоқда. Ривожланган давлатларда рақамли иқтисодийни ривожлантириш учун узоқ муддатга мўлжалланган давлат дастурлари ишлаб чиқилмоқда. Хусусан, мамлакатимизда ҳам ҳозирда рақамли иқтисодийни ривожлантириш давлат дастури ишлаб чиқилган ва уни амалга ошириш жараёни жадал ривожланмоқда.

Рақамли иқтисодийнинг келиб чиқиши, назарий асослари А. Форк, Л.В. Лapidус, Д.Белл, М.Кастелс, В.Десоуза, Д.Макконаз, М.Линч, С.Дирикан, С.Халфорд, М.Саваж М.А.Шнепс-Шнеппе, Д.Е. Намиот, П.Виня, М.Кейн, Н.Поппер, Е.Филиппов сингари хорижлик иқтисодчи олимларнинг илмий тадқиқотларида атрофлича ёритилган.

Добролюбова, Е.И., Южаков, В.Н., Ефремов ва бошқалар “Цифровое будущее государственного управления по результатам” номли методик қўлланмада давлат бошқарувини натижаларга йўналишини таъминлаш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш имконияти ва зарурлигига эътибор қаратганлар [3].

Ўзбекистонлик олимлардан С.С.Фулломов, Р.Ҳ.Аюпов, Г.Р.Болтабоева, Т.Шодиев, Т.З.Тешабаев, Р.С.Урунов, М.Ю.Жуманиёзова, З.М.Қурбонов, У.М.Асраевнинг ишларида рақамли иқтисодийнинг назарий асослари баён этилган.

Рақамли иқтисодий сиёсий-иқтисодий, илмий-ижтимоий, маданий ва маърифий муносабатлардаги алоқаларни рақамли технологияларни қўллаш ёрдамида амалга оширувчи янги тизим ҳисобланади.

Рақамли иқтисодийнинг асосий белгилари юқори даражада автоматлаштирилганлик, электрон ҳужжат алмашинувини сифатли амалга ошириш мавжудлиги, бухгалтерлик, аудиторлик ва бошқарув тизимларининг ўзаро электрон интеграциялашуви, маълумотларнинг электрон базалари, CRM (мижозлар билан ўзаро муносабат тизими) мавжудлиги, турли хилдаги корпоратив тармоқлардан иборат. Унинг қулайликларига турли тўловлар учун харажатларнинг қисқариши, товар ва хизматлар ҳақида жуда кўп оператив маълумотларга эга бўлган ҳолда, уларни жаҳон бозорига олиб чиқиш имкониятлари кенгайтишини киритиш мумкин [4].

Тадқиқот методологияси

Мазкур мақолада бошқарув фаолиятида рақамли технологиялардан фойдаланиш ва бу орқали бошқарув фаолияти самарадорлигини янада ошириш, сўнги йилларда амалга оширилаётган ишлар, бу борада хориж тажрибаси атрофлича таҳлил қилинган. Таҳлил жараёнида илмий абстракциялаш, эксперт баҳолаш, индукция ва дедукция, таққослаш, тизимли таҳлил усулларида фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Замонавий иқтисодийнинг энг муҳим ва қимматли бойликларидан бири рақамли платформалардир. Бундай платформаларни ишлаб чиқариш ва ривожлантиришда Facebook, iTunes, eBay, Amazon, LinkedIn, Airbnb, Tencent, VKontakte, Yandex, Avito, OZON фаол иштирок этмоқда.

Рақамли технологияларни жорий этиш ва улардан бошқарув фаолияти самарадорлигини оширишда жаҳондаги ривожланган давлатлар тажрибасини илмий жиҳатдан ўрганиш ва уни мамлакатимизда жорий этиш имкониятларини баҳолаш учун қуйида бу фаолият бўйича намуна бўла олувчи давлатлар тажрибасини таҳлил қилиб, ўрганиб чиқамиз.

Россия Федерациясида рақамли иқтисодийни ривожлантириш дастурининг ҳуқуқий асоси Россия Федерациясининг Конституцияси, 2014 йил 28 июндаги 172-ФҚ-сонли

“Россия Федерациясида стратегик режалаштириш тўғрисида”ги федерал қонуни, шунингдек, федерал қонунлар, Россия Федерацияси Президенти ва Россия Федерацияси ҳукумати ҳужжатлари, Миллий иқтисодийнинг янги технологик асосини шакллантириш муносабати билан ахборот-коммуникация технологиялари соҳасини тартибга солувчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳисобланади.

Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, рақамли иқтисодийни ривожлантириш миллий дастури янги иқтисодий тизимда бизнесни ривожлантириш учун Россия рақамли қонунчилигининг энг мақбул ташкилий, инфратузилма ва тартибга солувчи хусусиятларини шакллантириш ва қўллаб-қувватлаш учун ривожланиш йўналишларини шакллантириш, шунингдек, рақамли иқтисодийнинг миллий институтларини жадал ривожлантиришга қаратилган [5].

Рақамли иқтисодийда муваффақиятга эришишнинг асосий омили янги технология ва маълумотларни бошқариш моделлари бўлиб, улар ҳукуматлар, бизнес вакиллари ва фуқаролик жамияти учун келажакдаги муаммолар ва уларга тезкор жавоб бериш ва моделлаштириш имконини беради. 1-расмда саноат корхоналари ҳамда давлат даражасида бошқарувни рақамлаштириш жараёнида бошқарувнинг асосий тамойиллари келтирилган.

Германия саноат технологияларининг улкан маконидир. Бу ерда аҳолининг қарийб 10 фоизи юқори технология билан фаолият юритувчи соҳаларда банд бўлиб, бу Россияга нисбатан қарийб икки баравар кўпдир.

Германия учун давлат истиқболи рақамли лойиҳаларни молиялаштиришда давлатнинг асосий вазифаси рақамлаштириш бўйича қонуний асосларни яратиш, фундаментал таълимни ривожлантириш ва тадқиқотни рағбатлантиришдан иборат.

Жанубий Корея ва Японияда йирик миллий корпорациялар (Samsung, LG, Toyota, Sony, Toshiba, SoftBank) негизида инновациялар пайдо бўладиган энг йирик рақамли компанияларни яратишга муваффақ бўлинди.

Рақамли иқтисодийнинг улушини АҚШ билан таққослаш мумкин бўлган Хитой, ривожланаётган мамлакатларга тегишли бўлишига қарамай, истиқболли рақамли ечимларни аниқлаш ва амалга ошириш, шунингдек, ўз лойиҳаларини ишлаб чиқишда муваффақият қозонди. Буни айниқса экспортга йўналтирилган Alibaba, Huawei корхоналари мисолида кузатиш мумкин. Хитой кўп миллионли аҳолининг хизматлар соҳасидаги эҳтиёжларни “рақамлаштирди”. Бугунги кунда хитойликлар интернет чакана савдо, онлайн экотизим ва рақамли банк имкониятларидан фаол фойдаланмоқдалар [6].

АҚШ ҳам федерал ҳукумат ходимларининг касбий фаолиятини баҳолаш учун махсус дастурлардан (USA Performance) фойдаланади. Бу дастур юқори даражадаги давлат хизматчилари (яъни юқори лавозимли давлат хизматчилари) ва бошқа давлат хизматчилари учун индивидуал даражадаги натижаларни бошқаришнинг амалга оширилишини таъминлаш учун мўлжалланган. Дастурий таъминот бошқарув жараёнларининг барча босқичларида профессионал фаолиятни режалаштириш, кузатиш ва баҳолаш жараёнини автоматлаштириш имконини беради. Шундай қилиб, ушбу дастурий маҳсулотдан фойдаланувчи раҳбарлар давлат хизматчилари иш режаларини электрон шаклда ишлаб чиқадилар ва тасдиқлайдилар, уларнинг бажарилишини назорат қиладилар, фикр-мулоҳазалар юборадилар ва баҳолайдилар.

Профессионал дастурий таъминотни режалаштириш, кузатиш ва баҳолаш жараёнини оптималлаштириш орқали дастурий таъминот ҳокимиятларга натижаларга эътибор бериш, шунингдек реал вақт режимда ишлашни бошқариш имкониятини беради. Шундай қилиб, рақамли технологиялар давлат органлари натижаларини режалаштириш, мониторинг қилиш ва баҳолашга анъанавий ёндашувларни сезиларли даражада ўзгартириши мумкин. Турли манбалардан олинган маълумотларни бирлаштириш, тузилмаган ва қисман тузилган маълумот манбалари билан ишлаш, назорат қилинадиган синовларнинг бир қисми сифатида индивидуал ташаббусларни синаш, давлат томонидан тартибга солишни ишлаб чиқиш, мониторинг қилиш ва баҳолаш жараёнига узлуксиз тескари алоқа тўплашни давлатга ҳозирги муаммоларни яхшироқ аниқлаш ва ҳал қилиш имконини беради [7].

Давлат бошқарувида рақамли технологиялардан фойдаланиш имкониятларини баҳолаш учун давлат бошқаруви сифатининг турли томонларини (давлат аралашуви асослилиги, натижадорлик ва самарадорлиги) кўриб чиқиш, шунингдек, бир томондан давлат бошқаруви эҳтиёжларини таҳлил қилиш ва бундай эҳтиёжларни қондириш учун

рақамли технологиялардан фойдаланиш имкониятлари ва чекловларини аниқлаш мақсадга мувофиқдир.

Шу билан бирга, давлат бошқарувида маълум рақамли технологияларни жорий этишнинг мақсадга мувофиқлиги мезонлари сифатида қуйидагиларни кўриб чиқиш таклиф этилади:

– самарадорлик – бу ёки бошқа рақамли технологияларнинг жорий этилиши кўриб чиқиладиган йўналишда давлат бошқаруви сифатини ошириш эҳтиёжларини қондиришга ёрдам бериши керак, шу сабабли давлат бошқаруви самарадорлиги ва унинг ўзига хос параметрларини оширишни таъминлаши керак;

– иқтисодий самарадорлик – биттасини жорий этиш давлат бошқарувидаги бошқа рақамли технологиялар бюджет харажатларини ёки фуқаролар ва ташкилотларнинг харажатларини камида ўрта муддатли истиқболда камайтиришга ёрдам бериши керак;

– ташқи рақобатбардошлик – ташқи томонлар орқали белгиланган шартлар ва ўлчамлар мавжудлиги, стандартлар, кутиладиган натижалар [8].

Бу мезонлар бўйича баҳолашни ўтказиш учун маълум бир технологиядан ўхшаш мақсадларда (шу жумладан хусусий секторда ёки чет элда) фойдаланиш имкониятлари кўриб чиқилади. Истиқболли (ҳозирда бу мақсадлар учун фойдаланилмаётган) технологияларни татбиқ этиш имкониятларини баҳолаш учун уларни кўллаш самарадорлиги ва иқтисодий самарадорлиги таҳлил қилинади.

Шу билан бирга рақамли технологияларни жорий этишнинг асосий хатарлари ҳам мавжуд бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- ҳукуматнинг муҳим соҳаларида назоратни йўқотиш;
- шахсий маълумотлардан рухсатсиз фойдаланиш;
- автоматлаштирилган бошқарув қарорларини қабул қилиш пайтида инсон ҳуқуқлари бузилиши эҳтимоли;
- ташкилий хатарлар, шу жумладан идоровий ахборотлаштиришдан платформавий ечимларга ўтиш учун айрим ҳокимият вакилларининг қаршилиги (бошқарув имкониятини йўқотиш хавфи, фаолият билан боғлиқ маълумотларнинг жамоатчилик учун очиклигидан қўрқиш).

Хулоса ва таклифлар

Юқоридаги таҳлил натижаларидан келиб чиқиб, хулоса қилсак, мамлакатимиздаги давлат бошқарув соҳасида ҳам рақамли технологиялардан фойдаланиш орқали қуйидаги афзалликларга эришиш мумкин:

- бошқарув жараёни харажатларини камайтириш;
- бошқарув қарорларини тезкор ва сифатли қабул қилишга эришиш;
- жамоатчиликка давлат ҳокимияти органлари фаолияти шаффоф эканлигини кузатиб бориш имкониятини бериш;
- давлат ҳокимияти органлари ва уларнинг раҳбарлари фаолиятини баҳолаш жараёнида рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда фаолият самарадорлигини ошириш;
- рақамли технологияларни кўллаш орқали яширин иқтисодиётни кескин камайтириш мумкин;
- давлат бошқарувида рақамли технологиялардан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномаси.

2. Добролюбова, Е.И., Южаков, В.Н., Ефремов, А.А., Клочкова, Е.Н., Талапина, Э.В., Старцев, Я.Ю. Цифровое будущее государственного управления по результатам. – Москва, 2019 г. 14 с.

3. Добролюбова, Е.И., Южаков, В.Н., Ефремов, А.А., Клочкова, Е.Н., Талапина, Э.В., Старцев, Я.Ю. Цифровое будущее государственного управления по результатам. – Москва, 2019 г. 14 с.

4. Tapscott D. Macrowikinomics: Rebooting Business and the World / D. Tapscott, A. D. Williams. N.Y., 2010.
5. Авдеева И.Л. Новые формы развития информационных систем поддержки бизнеса в условиях глобализации. // Национальные интересы, приоритеты и безопасность. – М.: Финансы и кредит, 2017. Том 13 № 4. С. 52.
6. Авдеева И.Л. Новые формы развития информационных систем поддержки бизнеса в условиях глобализации // Национальные интересы, приоритеты и безопасность. – М.: Финансы и кредит, 2017. Том 13 № 4. С. 760–772.
7. Авдеева И.Л. Новые формы развития информационных систем поддержки бизнеса в условиях глобализации. // Национальные интересы, приоритеты и безопасность. – М.: Финансы и кредит, 2017. Том 13 № 4. С. 58.
8. Добролюбова Е.И., Южаков В.Н., Ефремов А.А., Клочкова Е.Н., Талапина Э.В., Старцев Я.Ю. Цифровое будущее государственного управления по результатам. – М., С.30.